

Médiumok, víziók

Induló költők, vizuális költészet

A festő, aki elemi erővel érzékeli a valóság valamely vetületét, képcivel megváltoztatja a megszokott és unalmas világot. Megmutatja, hogyan lehet újra *látni*. A költő, akinek szavakról szavak jutnak eszébe, önmagukban álló, közönyös és érdektelen fogalmakból páratlan dialektust teremt. Megmutatja, hogyan lehet újra *beszélni*.

Képzőművészet és líra is egyszerre a vizuális költészet, vagy külön műfaj körvonalai bontakoznak a legújabb törekvésekből? Nemcsak napjaink verselésének sokat emlegetett válsága tükröződik abban, hogy főleg pályakezdő, vagy néhány éve feltűnt alkotók tájékozódnak határterületek irányába, fordulnak a vizuális költészet felé. Nemcsak kezdeményezőkézséget, kísérletezőkedvet jelez, hanem az igények módosulását, a természethez, környezethez, művészethez való viszony átalakulását is.

Hányszor nézünk naponta, hetente, évente karóránkra – tízszor, százszor, ezerszer? Korunk vívmánya, az ideges ember mind gyakrabban, szinte nézi, miközben alapvető tényekről talán tudomást sem vesz. Tehát: *megnézte-e* valaha is? Milyen színű valójában mindentudó kvarcórája, milyen alapon, milyen számokat mutat, *milyen* diszkrét vonalakat? A másodpercmutató – ha van – folyamatosan halad, vagy kicsi ugrásokkal rója végtelen köreit? Milyen tudnivalók olvashatók a márkajelzés mellett? Megannyi apróság mögött egyetlen kérdés: ismerjük-e, ami ismerős? Minden nap automatizmusaink nemcsak megkönnyítik, hanem meg is szüntetik létünk egy-egy darabkáját. Életünk elfeledett része az elfedett pillanatok tartománya, a nem tudatosult mozgások, cselekedetek, reflexívek halmaza. A művészet, kivált a vizuális költészet őrizhet automatizmusokban eltűnő, ösztönösen elszalasztott akciókat, hiszen nem néven nevez, hanem körüljár, letapogat, láttat, mintha a jelenség először kerülne szemünk elé. Megnézni, megnézni, megnézni. A saját óránkról, a szavainkról: rólunk van szó.

Ha célunk lesz kivezetni, kimozdítani az érzékelést a gépies ismétlődés szokványos mechanizmusából, meg kell terhelni a költészet anyagát, a nyelvet, el kell különíteni a szavakat elsődleges környezetüktől. Az egyes szavakon túl, a szavakat jelölő betűk, sőt maguk a tárgyak is kimozdíthatók, művészi ténnyé változtathatók, ha elvonjuk őket az élet tényei közül, ha kiszakítjuk a rögzült asszociációk hálóját. A tipográfiai eljárások, ha merészen élnek velük – írta 1917-ben *Apollinaire* –, azzal az előnnyel járnak, hogy olyan vizuális líraiságot eredményeznek, amely eddig csaknem ismeretlen volt. Ezek az eljárások – folytatta – még tovább feszíthetők, és betetőzhetik a művészetek, a zene, a festészet és az irodalom szintézisét.

Bár a vizuális költészet közvetlen elődei között tartja számon a képverseket, alkotásait nem lehet képversek módjára szemlélni. *Apollinaire*, a *vizuális líraiság* mozzanatának kiemelésével, a mai vizuális költői törekvések egyik első teoretikusa.

Napjaink vizuális költészete nem „összművészet”, noha irodalom és képzőművészet határosak bennük. Legfiatalabb alkotói nem csatlakoznak egyetlen, kirekesztő jellegű irányzathoz sem. Alkalmi társulásuk – egy budapesti kiállítás már 1985-ben terembe gyűjtötte műveiket – nem csoport, nem élcsapat, nem előrs, sem brigád, sem klikk, sem maffia. Fellépésük sem harcos, vagy pukkasztó. A szerzők túlnyomó többsége nem kiált, utasít, jövendöl, csak megállapít, kérdez, ábrázol. Nem akarják megváltani a világot, s az egyes embert sem.

Különböznek az irodalmi hagyomány át- vagy újraértelmezésében, a költőelődök, magatartásminták megítélésében is. *Petőcz András* naturalis, ténylegesen lemeztelenített költeményei a kassági példát fejlesztve, egy öntörvényű szemlélet megnyilvánulásai. Nem külsőségekben, hanem szellemiségében követi az avantgard mesterét. Szimultanizmus és mozgékony mértani formák, technika és szexualitás motívumai viszik tovább Kassák örökségét. *Sziládi Zoltán* Izmus című alkotása – egymásra zsúfolódó izmuselnevezések, húsz forintot érő bolti eladói blokkal – a torlódó irányzatok le- és elértéktelenedését tudatosítja. A szokatlan, hangsúlyozottan köznapi anyag, az elszámolási cédula igénytelen, rubrikás papírja, a kiüresedett kategóriák üzletiesége, olcsón vásárolható árucikké változása felőrösi a szegén és megvetés érzését. A *dying of the ART* nemcsak a művészet haldoklását, hanem haldoklóját is jelenti, sőt, a művészet „vágytól epedő” embere is lehet. Termékeny mozgásteret kínál, hogy az „art” tehetségnek, ügyességnek is fordítható. A vizuális olvasat sokrétű értelmezést megenged: a költemény éppúgy szólhat a haldokló művészetről, mert tufefekete alapon csupán a központosítás néhány fehér írásjele maradt, mint a saját tehetségére vágyakozó, vagy abban elhaló művészről, hiszen tartalmas szöveg helyett már csak konvenció létezik, zárójel, idézőjel, négyzetben ékezet. *Kurdi Imre Radikalizmusán* a minden rendű és rangú izmusok egymásra zúduló kavargását a határozott irányultságú RADIKALIZMUS metszi át, evokatív és riasztó jelleggel egyszerre. A *magánhangzók szonettje* a téralakítás törvényeivel épül újra: szaggatott vonalak tagolják dimenziókra – színek, hangok dimenziójára – a színek és hangok szonettjét, hogy *Rimbaud* keresztnevéből, mintegy sorsában hordozva a művészetet, kemény betűkkel nőjön ki az ART. *Székely Ákos Tématöltő állomásán*, ahol a szavak és betűformák szabadon lebegnek, nem a lírai hagyomány lett hiteltelen, a „hantával ez takar” sor csupán a valóság változását követi. Így lesz az idő-sors-történelem fogaskerekei közt őrlődők korszerű biztatása „Fiaim, csak szédelegjetek”. *Farkas Gábor* Ady-fényképét 1985-ös idézettel alakítja át: „félni és hódítani” helyett „félteni és lódítani” képes most a költő. *Kurdi Fehér János* narancsos-fekete látomásaiban pedig már csak felirattöredékek tudósítanak egy elmúlt -, vagy egy lecsendő? – emberi világ nyomairól.

A vizuális költemény nem lineáris, hanem pontszerű. Nem a hagyományos időbeliség, hanem a térszerűség uralja. Nem hullámmás, hanem robbanás. Vizuális költeményt nemcsak írni, rajzolni, festeni, fotózni, ragasztani, illeszteni, nyomtatni, előállítani, hanem mindenképp: *szerkeszteni* kell. A vizuális költemény szerkesztett robbanás, látvánnyá fröccsent öntudat. Egyidejű képzetek halmaza, melynek szimultán szerkesztéséhez szí-

multán megértés szükséges. *Csak* nézni vagy *csak* olvasni nem lehet ezeket a költeményeket. Nézni és olvasni kell, látni, sőt meglátni, *szemmel átélni és értelmezni*, követve a látvány logikáját, vagy éppen szabálytalan irányjelzéseit, szöveg és képiség ötvözetét.

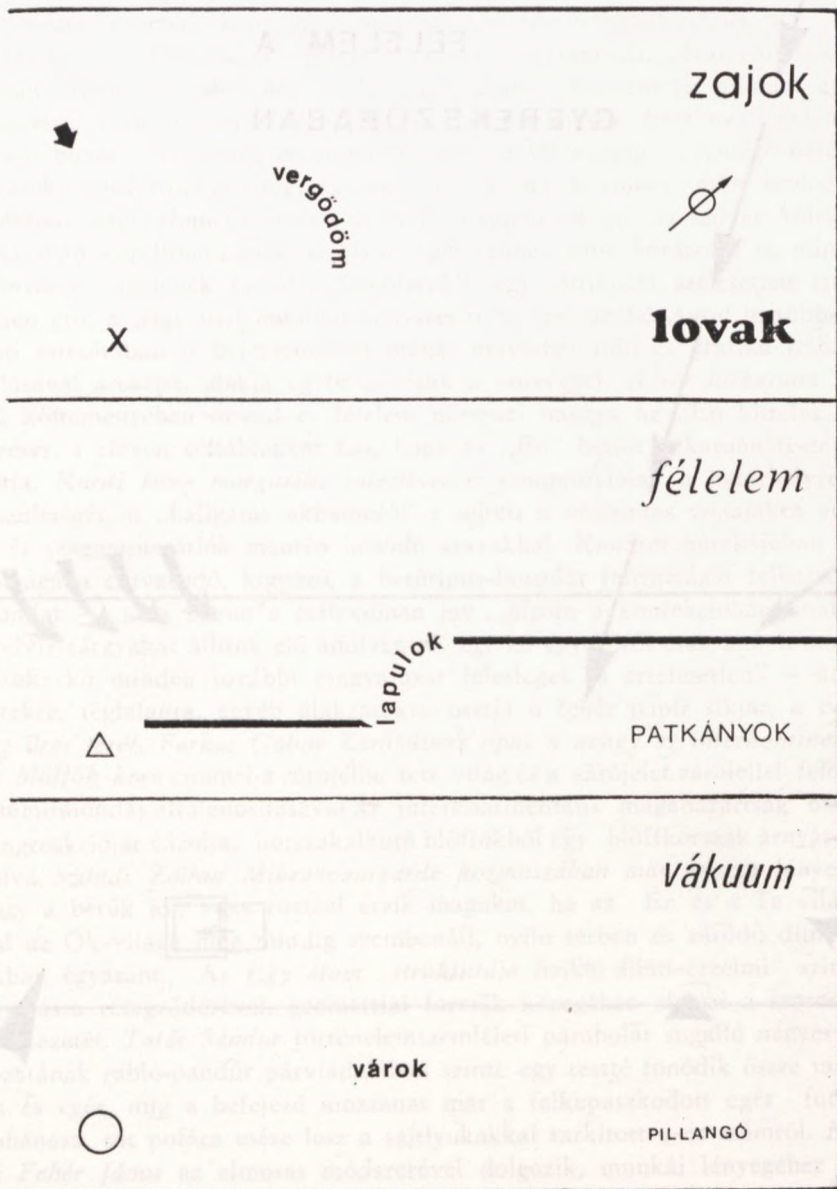
A művészeti ágak sajátosságainak keveredése önmagában véve kevés a lírai közlés korszerűsítéséhez. A vizuális költészet azonban tágabb összefüggésekbe ágyazott egyénszemlélet, objektivitásban-oldódás, új térérzékelés, szó szerint: összetett látásmód eredménye. Legerőteljesebben *Petőcz András* bizarr, groteszk képzetei bizonyítják ezt. A betűkkel teleírt női test kitérülése (*Emlékezés Jolánra*), vágy és visszatartás, gátló emlékek és elmúlt örömek egyidejű jelenlétével, egy „sűrű”, koncentrált pillanat megörökítése. Nyitott, vörös ajkak között szájba mászó, hatalmas szárnyú, szőrös bogár – érzékiség és undor, félelem és játékoság –, remegő betűsorozatok, leheletfinom hangrezgések. Íme, a *másik* ember, mint biológiai-lélektani rezervátum (*Szeretem a szád*). Csupán látvány és szöveg kölcsönhatásában közelíthető még az olyan egyszerűnek tűnő ábrázolás is, mint a *Könyörgés*, melynek betűit („*letérdelek*”) egy mítikussá szélesedett ismeretlen erő, a nagy nyíl hatalma kényszeríti térdre. *Szabó Antal* legtöbbször testi mivoltában is belecsempészi magát műveibe: fotó és grafika felhasználásával arcképe, alakja egybeszővődik a szöveggel. *A rút kiskatona* című költeményében önvád és félelem növeszti nagygyá az „*Én* löttelek le” érzését, s eleven céltáblaként hat, hogy az „*Én*” betűit a katona teste alkotja. *Kurdi Imre marginális interlineáris* kompozíciója a határhelyzetek feszültségét, a „hallgatás aknamezői”-t sejteti a vízszintes vonalakra vetülő és szaggatott átlók mentén húzódó szavakkal. *Konkrét* munkájában az önmagába csavarodó, kígyózó, a betűtípus-láncolat fanyarságát felhasználó mondat – „nem bízom a reflexióban jav.: hízom a konfekcióban konkrét nyelvi? tárgyakat állítok elő amilyen pl. egy kő egy kőről csak annyit mondhatok: kő minden további magyarázat felesleges és értelmetlen” – négyzetekre, téglalapra, egyéb alakzatokra osztja a fehér papír síkját, a *valóság üres terét*. *Farkas Gábor Zárójelvers opus n avagy az interkontinentális blöffök kora* címmel a zárójelbe tett világ és a zárójel zárójellel feloldó semmitmondás általánosításával az interkontinentális magabazártság bumeráingreakcióját vázolja, korszakalkotó blöffökből egy blöffkorszak árnyát rajzolva. *Sziládi Zoltán Mikroavantgarde kozmoszában* már az sem lényeges, hogy a betűk jól, vagy rosszul érzik magukat, ha az *Én* és a *Te* világával az *Ők*-világa még mindig szembenáll, nyíló térben és záródó dimenziókban egyaránt. *Az Egy álom struktúrája* fizikai-állati-érzelmi szintek egymásra rétegződésével, geometriai formák közegében elemzi a szorongás szerkezetét. *Tatár Sándor* történelemszemléleti parabolát sugalló négyes sorozatának rabló-pandúr párviadalában szinte egy testté fonódik össze macska és egér, míg a befejező mozzanat már a felkapaszkodott egér futása, zuhanása, sőt pofára esése lesz a sajtlyukakkal tarkított 4-es számról. *Kurdi Fehér János* az elmosás módszerével dolgozik, munkái lényegéhez tar-

FÉLELEM A
GYEREKSZOBÁBAN

Egy **ALOM** **STRUKTÚRÁJA**

(torzó)

MiKro NVA_nT_g₂HD e KOZMOSZ

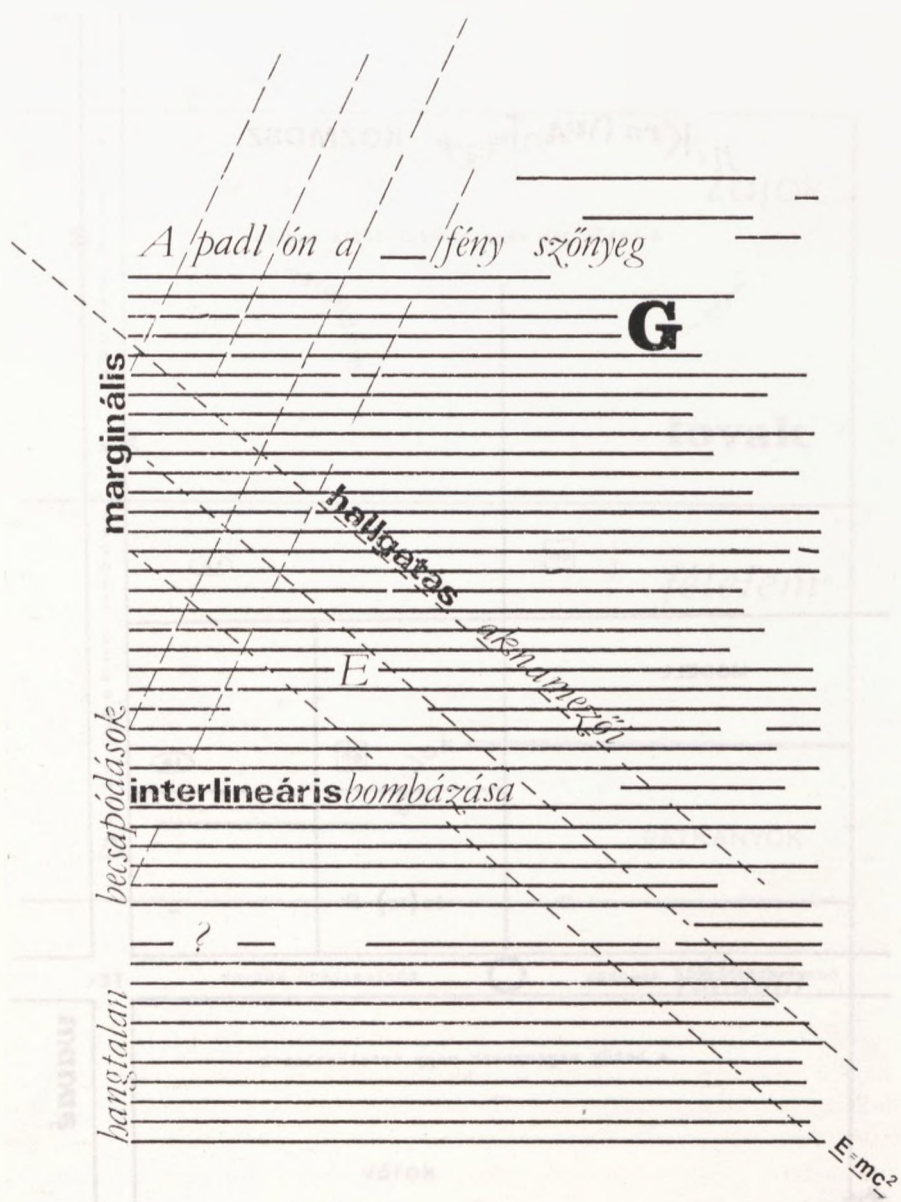
a betűk jól vagy rosszul érzik magukat

a
n
y
i
l
ó
t
é
r
b
e
n
*
z
á
r
ó
d
ó
d
i
m
e
n
z
i
ó
k
b
a
n

	én	te	
MODELL	én	te	
ők	én (te) » ők	-	
összegömbölyödő macskák	○	törleszkedő kutyák	TE

a betűk magányosak vagy értelmetlenek

uauae

toznak a fény- és árnyékfoltok, folytonossághiányok, szövegromlást okozó színhatások, amelyek – őskori növényi és ásványi maradványok képzetét keltve – egy ismeretlen régműltből fennmaradt emlékek lenyomatai. Műve, mint fekete függönyök takarják a szöveges közlendőt, a szónak nincs ereje, a szó éppen csak átdereng bennük.

Ezekben a munkákban a művészi *image* mögött szándékoktól függetlenedett, tárgyyszerű egyes szám első személy áll. A vizuális költészet objektivitásában a „dolgok” működnek, a kellékek anyagszerűsége, az alkalmazott eljárások hatása, a lírai motívumok jelentésrétegei, hogy – felidézve T. S. Eliot alkotáseszményét – a legváltozatosabb megérzések a legnagyobb szabadságban találkozzanak, s új kombinációkat képezzenek.

Nem lenne célszerű kiforrott „nemzedeket” konstruálni az említett vizuális alkotókból. Életkorban közel állnak ugyan, szemléletben nem mindig. S úgy van rendjén, ha a bizonyosságot keresők holnap talán megint mást csinálnak majd. A legtöbb, amit egyelőre tehetnek, hogy a megfoghatatlan egésztől óvakodnak. A szervezkedések, magamutogatások ideje lejárt. A költő agya valóban tartályhoz, sőt manapság mindinkább személtáda-hoz hasonlatos: gyűjti és raktározza az érzések, szóképek, mondatok tengerét, villanások, térelemek és dimenziók sokaságát, míg az összes részecske, amely új egész létrehozására képes, hiánytalanul fel nem sorakozik. Ilyen értelemben a költő nem azért költő, mert kifejezi „személyiségét”, hanem azért, mert sajátos *médiум*, és nem személyiség. Kizárólag *médiум*, amely csakis-médiumban benyomások és élmények „izgága és váratlan módon” kapcsolódnak össze.

A *médiум*állapotnak nincsen pontokba szedett szabályzata. Egyetlen körtöttsége a kötetlensége. A pártatlanság is oka lehet, hogy induló költőink a vizuális kompozíciót természetes elemként, magától értetődő rokonszenvvel kezelik. Műveikben tetten érhető, hogy a vizuális költészet is „örök önmegadás”, az Eliot-i lírafelfogásra jellemző örök lemondás, a személyiség örök kioltása. Nem a „szenvedélyek zsilipjeinek” felnyitása, hanem elzárása. Nem a személyiség kifejezése, hanem annak megszüntetése. Nem feledhető percze ezúttal sem, hogy csak azok képesek erre a megszüntetésre, akiknek van személyiségük. Ez a feltétel egyaránt ígéretesnek mutatja a jövendő pályákat és a műfaj lehetőségeit.

A személyiség korlátait áttörő kiteljesedésben nemcsak a költő *médiум*. Az elfogultságától megszabadult, befogadásra-átadásra kész *közvetítő* – mivel közösséget semmi mással nem vállalhat – a *közvetítéssel* lesz azonos. Köztes tér a művészet, *médiум art*. A megtalált Feladatban: mind-mind *médiум*ok vagyunk.